

PÁSKÁNDI GEZA

KÉT VÁLTOZAT EGY TÉMÁRA

ELSŐ VÁLTOZAT

A képkereskedő és az alkimista szakács

Szakmai válasz
egy dráma-vitára

Harsány középkori játék, táncra, dalra, pantomimre, amely megtörténhetett például az 1500-as évek táján. Ezt a fajta humort nem kell komolyan venni, de emlékeztetjük az olvasót és a nézőt, hogy ha meghitt társaságban van, régi barátok között, az úgynevezett „hülyülés“ mennyire felfrissítő élmény. A „hülyülés“ tehát mint a humorfajták közül az argó, olyan hatású, mint bármelyik tolvajnyelv-fajta: csakis az a néhány ember érti meg, aki „be van avatva“, akinek ugyanolyan „hul-lámhosszon“ jár az esze, érzelme, emlékezete. Ilyen értelemben a „hülyülés“ — a leglokalizáltabb humor, a legmeghittebb humorfajta. Kezddhetjük tehát: húzzuk fel a függönyt: a SZÍNEN középkori vásártér. Két bódé. Az egyikén ez a felirat látható: Képkereskedő. A másikon: Alkimista szakács. A tér néptelen, az utóbbi bódé redőnye lehúzva, az előbbié nem: benne ül Képkereskedő, bóbiskol, időnként fejét felkapja, s mint akinek ijedten jut eszébe kötelessége, mint aki ráriad saját dolgára, kiabálva (kikiáltva) kínálja árúját.

KÉPKERESKEDŐ: A falán luk van?
A mész lesuppan?
Rendeljen képet
tömje be a léket!

(minden kikiáltás után újra elbóbiskol)

Gömbölyű a luk?
Gömbölyű lesz a kép!

— — — — —
A penészfolt gomba-alak?
Vagy egyenes, mint a lóca?
Van festményem, mint a deszka,
s van olyan, mint a galóca!

— — — — —
Jó a lukba, jó nyílásba,
repedésbe, majd meglássa!

— — — — —
Amilyen a kereslet —
olyan itt a képkeret!

(*ásít, majd legyint*) Kell ezeknek művészet?!
(*Megjelenik Első más*)

ELSŐ MÁS: Maga vesz vagy árul is képet?
KÉPKERESKEDŐ (*halkan*): Bolond leszek venni, örvendek, ha eladhatom.
(*hangosan, újra mondja kikiáltó szövegét*)

ELSŐ MÁS: Mutasson egyet!

KÉPKERESKEDŐ (*mélyen a szemébe néz*): Luk?

ELSŐ MÁS (*fejét tagadóan ingatja*)

KÉPKERESKEDŐ (*iménti játék*): Nyilás?

ELSŐ MÁS (*fenti mozdulatok*)

KÉPKERESKEDŐ (*lásd fönt*): Repedés?

ELSŐ MÁS (*ugyanúgy*)

KÉPKERESKEDŐ (*szintén*): Penészfolt? Nyirok? Hulló vakolat?

ELSŐ MÁS (*konokul — szintén*)

KÉPKERESKEDŐ (*mintegy türelmét veszve*): Hát mi?

ELSŐ MÁS (*egyszerűen*): Fedő.

KÉPKERESKEDŐ: Fazékra, kupára?

ELSŐ MÁS (*fejét lehajtja*): Éjjeli edényre. (*Kis szünet*)

KÉPKERESKEDŐ (*bólint*): Türelem! Türelem! (*lehajol, keresgél, motyog*) Ez nem az. Ez sem az. Ez sem. Ez az! (*éjjeliedény fedőjét veszi elő, jól látható: hattyú van ráfőstve*)

ELSŐ MÁS (*mustrálgatja*): Hattyú? (*kérdőleg néz rá*) Valami virág?

KÉPKERESKEDŐ: Liliom?

ELSŐ MÁS: Liliom? (*tűnődve*) A liliom nem helyes. Nem, nem.

KÉPKERESKEDŐ: Tulipán?

ELSŐ MÁS: Tulipán? (*tűnődve*) Nem, a tulipán nem ajánlatos.

KÉPKERESKEDŐ: Rózsa?

ELSŐ MÁS: Rózsa? (*tűnődve*) A rózsa nem szimbolikus. Nem, nem.

KÉPKERESKEDŐ: Szegfű?

ELSŐ MÁS: Szegfű? (*tűnődve*) Mást. Valami... valami mást. (*kiböki*) Árvácska kéne. Az kéne. (*kis szünet*) Az illenek ide, rája. Hiszen olyan árvácska. Olyan elhagyott. Ami marad — mindig olyan árvácska. Nem kell senkinek, ami marad. Úgy marad ott, mint az árvácska. Alatta. Benne. Otthagyva. Kihülve Árvácska. Benne, benne, árvácska.

KÉPKERESKEDŐ: Oroszlánszáj és báránka még volt a tegnap... Várjon csak... (*keresgél*) Micsoda szerencse! Az utolsó árvácska! A legeslegutolsó árvácska. A világtörténelem legutolsó árvácskája! (*odaadja az új fedőt*)

ELSŐ MÁS (*nézegeti, tetszik neki, kifizeti, motyogva indul*): Árvácska. Ott marad. Egyedül. Magányosan. Benne, alatta, kihülve, Kihülve. Jaj, kihülve, árvácska! (*el*)

KÉPKERESKEDŐ (*mélán néz utána*): Már csak ezek a félkegyelműek becsülik az igaz művészetet! Csak aki félnótás, szerencsétlen flótás, (*fejére bök*) kiben nincsen épség — annak kell a szépség!

(*Második más jön*)

MÁSODIK MÁS (*önmagára mutat*): Jónapot kíván! (*Képkereskedőre*) Kereskedő — a képnek?

KÉPKERESKEDŐ: Az volnék, szolgálatjára! (*elhadarja kikiáltószövegét*)

MÁSODIK MÁS: Nem, nem. Nem luk. Nem nyilás. Nem penész. Nem, nem. Arckép!

KÉPKERESKEDŐ: Van képem a napkirályról, van képem a rótszakállúról, van képem a bíborban születetről, van képem a kalaposról, van képem Attila királyról, ahogy temetik aranykoporsóban...

MÁSODIK MÁS (*kíváncsian*): Király? Attila? Arca látszik?

KÉPKERESKEDŐ: Nem, de arckép.

MÁSODIK MÁS: Hogy-hogy van ez, kérem?

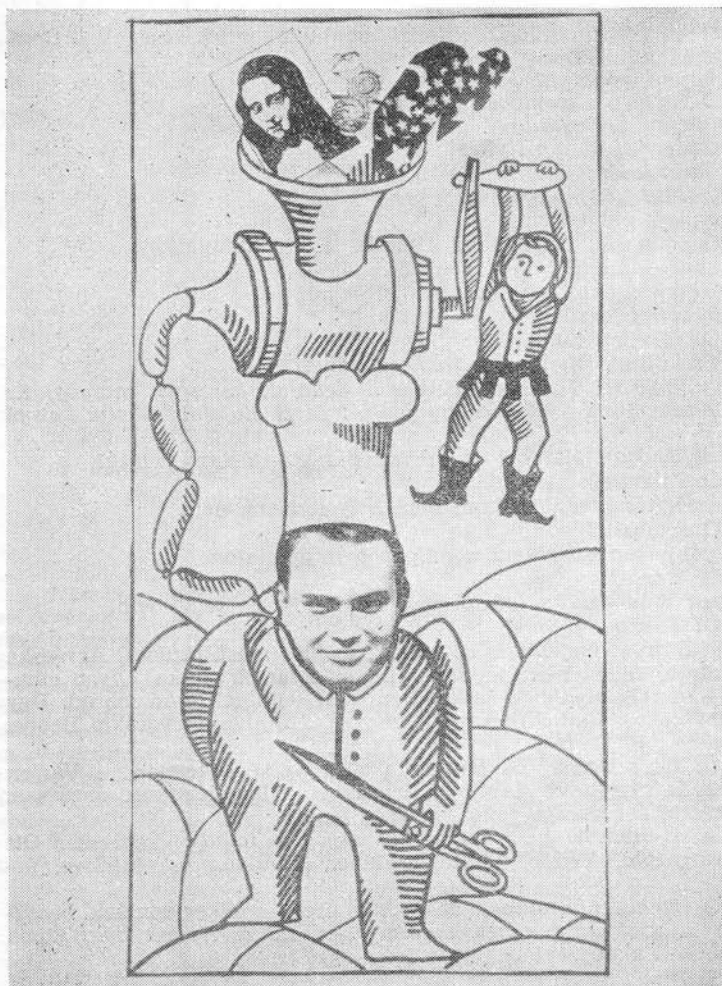
KÉPKERESKEDŐ (*nagyon meggyőzően*): Egyszerű az egész! Ha a király egész teste benne van a koporsóban, benne van az arca is! Csak nem látszik a koporsófedéltől. De azért ő arckép, a királyé...

MÁSODIK MÁS: Nem, nem. Nem király. Nem kell király. Arckép. Nekem.

KÉPKERESKEDŐ: Önnek, kiról?

MÁSODIK MÁS: Nekemben. Nekemből. Nekemmel. Nekemül. Nekemről. (*minden szó után nyögedez, hogy a másik megértse*)

KÉPKERESKEDŐ: Ahá! Az ön arcképe? Rögvest hozok vásznat!

Szentkirályi
Miklós
illusztrációi

MÁSODIK MÁS: Nem, nem. Nem vászon. Bör. Nekemnek. Ide. *(bőrnadrágos ülepére mutat)*

KÉPKERESKEDŐ *(elképedve)*: Oda?

MÁSODIK MÁS: Ide. Kell nekemnek ide. Barátaim nem ismernek hátulról. Tegnap mentem utcán, és rúgtak nekemnek ide ismeretlen barátok, mert hitték, hogy ismerős barát vagyok. Kell, ide, hogy ne higgyék mások, ide a rúgást ne nekemnek, hanem rúgják másnak, aki ismerős barátjuk.

KÉPKERESKEDŐ *(együttérzően)*: Értem. Összetévesztették valakivel.

MÁSODIK MÁS: Nem, nem. Ismerős barátjukat tévesztették velem, azért rúgták nekemnek — ide, azt, mit ismerős barátjuknak kellett volna — oda.

KÉPKERESKEDŐ: Logikus! Fáradjon be, uram! *(Második más bemegy a bódéba)* Hajoljon ide. *(Második más lehajol a bódé párkányára, feje kifelé lóg. Képkereskedő nagy pemzlit vesz elő, hol hátracsavarja Második más fejét, hogy arcát nézhesse, hol kimegy a bódé elé, hogy a másik vonásait tanulmányozza, kis idő múlva kész van)*

Megvan uram a portéka!
Menti ülepét portréja!

MÁSODIK MÁS *(simítgatva a portrét)*: Véletlen... nem csöppen erre?

KÉPKERESKEDŐ: Legfönnebb, mint légy a tejbe...

Hogyha hátul rúgják fejbe.
Szedhet uram gyógyírt, ostyát:

(lemondóan legyint)

Véletlen ellen — orvosság?!
Rég tudja már minden szellem,
halál ellen nincs véletlen!
És a szó másként is talál:
Véletlen ellen nincs halál!

MÁSODIK MÁS (bólogat): Hasonlít rám, ami ide van?

KÉPKERESKEDŐ *(kézenfogva kivezeti, láthatjuk a valóban „tökéletes“ portrét, most, mint a borbélyok szokták, Képkereskedő tükröt tart e másik háta mögé, az elégedetten bólogat. Képkereskedő sebesen mondja):*

Oly hasonló, s olyan tetsző,
hogy majd lehet megtévesztő.

(Második más fejére mutat, majd mint gyerek szájába szokás rágni — annak ajkára bök)

Éppen ezért —
ez mond bókot,
nem kevésbé
ez ad csókot.
S ha tél jön, hogy
megfagy szussza,
(a másik hátuljára bök)
a nadrágot erre húzza.
Művészetem így szülöm és ellem,
(más hangon)
célja az üleped, célja lehet mellem,
a művészetben így küszköd a szellem
a transzcendens légiveszély ellen!
(finoman mutatja a rúgást)

MÁSODIK MÁS (bólogatva fizet): Kép jó, megyek, most, már utcán, nyugodt... nyugodt... nyugodt... *(el)*

KÉPKERESKEDŐ: Nem csalás és nem bűvészet:
hibbantnak kell a művészet!

(Ebben a pillanatban Alkimista szakács bódéja elé kezdenek gyülekezni — megszólalásuk sorrendjében — minden rendű és rangú alakok, kinek-kinek kezében tárgyak: a pénzes zacskótól a diszes csizmán át híres szobrok, festmények — például a Milói Vénusz vagy a Gioconda-kép — kicsinyített másolatáig. Amolyan zsbivásári hangulat. A tárgyak, kosztümök anakronizmus nem számít. Egy a fontos: értékük rögvest-nyilvánvaló legyen.)

KÉPKERESKEDŐ *(elhadarja kikiáltó szövegét, azonban senki rá se hederít):*
Ezek esznek, s isznak óbort,
nem kell ezeknek a hóbort!

CSIZMADIA *(a beszélők valamennyien kenetesek, ájtatosak, rajongók):* Hol a mi urunk, hol a mi urunk, az alkimista szakács?

BÍBOROS: Áldott legyen a jótét úr,
ki forrást fúr,
odavezet, hol manna hull,
és ahol a kurtafarkú malac túr!

MARKOTÁNYOSNŐ: Hol van a drága, a cukor, az édes?
Eszem a száját, a máját, a háját,
Töpörödött töpörtőjét,
Íjas-szíjas szalonnáját!
(szenvédélyesen)
A száját, *(fokozva)* a máját, *(fortissimo)* a háját!
(alázatosan) bármilyen kurtát —
adjon egy kis hurkát!

- LOVAG: Lovag voltam, volt egy lovam,
de a lovamat levágtam,
kereshetem lovagságom
immáron a lókolbászban.
Szakács urunk, ó te, hol jársz,
hol a lovam, s a lókolbász?
- BORBÉLY-DOKTOR: Kinek szakálla végtelenbe lóg,
s rajt' mint fenyőn agganak a jók,
a kilós mázsák s a mázsás kilók,
kinek szakálla végtelenbe lóg.
- KOFA: Hol van a legjobb kuncsaft,
a virbli, a verkli, a vurstli, a virsli, a saft?
- DIÁK: A legjobb tanár tudorunk,
Kinek most kis dalt dudolunk:
(érthetően énekl)
Ó fuduli, ó fuduli,
ej, aki elcsáng,
ej, aki ődöng,
ej, aki mócsing,
ej, aki plótyöng,
ó, fuduli, óó fuduliii!
- LOVÁSZ: Hol van, ki nyeregben huzatja a tust?
S alatta ripittya-szorítja-szítja a húst?
- TESTŐR: Hol van a legnagyobb testőr?
A bőr, a bőr, a bőr, az az isteni bőr?!
- KATONA: Hol van, ki a katonáit
elitta a lakomáin?
Elveszített minden tusát,
mert vagy ezerbe —
jó őrmesterbe
került csak a savanyúság!
- APÁCA: Hol van, ki egyedül az uram lehetne,
szepülően, nem sírba — karjába temetne.
Olem kitárom
s várom
a legjobb apát, férjet, áldott barátot,
s a kolbászt, a kolbászt, a kolbászt —
a tizennyolc karátost!
- KÖLTŐ: Hol van, kit dalba altatok,
míg én a spájzban falhatok?
- ÉKSZERESZ: Hol van, ki ékszer nélkül is ékes,
szalonna, hagyma — vörhenyes-kékes?!
- NEVELŐNŐ: Hol van a legjobb nevelő,
az új sorrendet hogy már kimondja:
a templom, a gyermek, a konyha!
- UDVARMESTER: Hol van, akinek végtelenjén
csak füstöl a kémény, csak füstöl a kémény?!
- INKVIZÍTOR: Hol van a legfőbb inkvizitor:
a perzs-szag, a perzs-szag, a decemberi tor?!
- TUDÓS: Hol van, aki mindent tud:
kecskét fej, és hagymát dug?!
- UDVARHÖLGY: Hol van, akinek udvara tetszik,
ahol gyermekin nyaljuk a tepsit?!
- POSTAKOCSIS: Hol van, akihez megy minden posta,
és tüze felett pattog a rosta?!
- HERCEGNŐ: Hol van, akinél hercegnő lettem,
báloztam, hárfáztam, néztem a holdfényt és — ettem.
- CSIZMADIA: Hol van az úr, ki mezítláb is csizmában jár, sarkantyúja világ
vékonyába vág, jóllehet lova nincs, pedig lehetne már.
- MIND: Hol van a nagy? Hol van az óriás? Hol van a végtelen?
(Szünet, várnak, de a bódé redőnye mozdulatlan)

E · FÉNYKÉPET · IMETS · MÁRTON · KÉSZÍTETTE ·
ALULIROTT · AZT · A · CÍMET · ADTA · NEKI · HOGY:

MIKLÓS · BEEPTISE · A · RAJZÁBA · P · G ·

TRANSZCENDENS · LEIGIVÉSÉLY · ALUL ·

· IROTT · MEGENGEDI · HOGY · SÉNTRIKIRÁLYI ·

KOFA (szatyrából vekkert vesz elő): Hánykor nyit a mi istenünk?

BÍBOROS (zsebórájára néz): Most kell nyitnia. Ha nem ment a rák a vetésbe, s nincs leltár a teremtésbe, ha nem ment el a bazárba, s nincs teremtés miatt zárva, De nem hiszem ezt, mert nem írt ki semmit. (tűnődve) Most kell nyitnia. Nyitnia. Nyitnia.

INKVIZÍTOR: Nem késhet a mi istenünk. Alázatos fű terem — mibennünk: a türelem. Nem késik el a mi istenünk. Köpünk hercegre, báróra, mert istennek nincs záróra!

APÁCA: Se nem siet, se nem késik, csak egy kicsit arcot szépít. Pontosan jó a nagy... Kitarjuk néki várakozásunk!

(Pisszegnek, mert a redőny mintha megmozdult volna)

MIND: Most. Most. Most. Most! (A redőny lassan fel, karjuk kilendül, mintha segíteni akarna. A bódében pódiumot láthatunk, rajta trónszerűség, majdnem Buddha-ülésben kicsi, gnóm-kinézésű ember ül. Előtte régimódi fényképezőgépekhez hasonló húsdaráló, amely azonban különösképpen egy szecskavágóra is hasonlít, s belőle mint valami fegyvercső, hurkatöltő néz velünk farkasszemet. Az egész masinának „etetője“ van, ebbe dobják a tárgyakat. A tákolmány mellett most feltűnik Harmadik más.)

HARMADIK MÁS: Eddig minden alkimista,
mint valami elemista,
a rossz fémből aranyat
kevert volna nap alatt.

Hittek minden ég-jelekben,
kotyvasztottak tégelyekben,
reménytől bezsongítottan
labirintus-lombikokban.

Am itt az új alkimista
nem a régi pacalista,
s aki vet itt aranyat, (mutatja az „etető“ nyílását)
egy szép szál hurkát arat!

(Csizmadia kezdi, aztán sorra a többiek. Harmadik más közben darál, és mondja a fenti verselményt. A masina elé járulók arca egyszerre mohó és áhítatos. A tákolmányból hurka-szál jön, Alkimista szakács nagy ollóval vagdossa: megfigyelhető, hogy nem éppen a bedobott tárgyak értéke szerint méri a hosszúságot, inkább rokonszenvre megy a dolog.)

BÍBOROS (arany kegyesert dob bele, s közben nézi a hurkát): Míg a végtelenben hittem! (de a hurka „végessége“ mintha kiábrándítaná)

MARKOTÁNYOS NŐ (pompázatosan himzett hálóinget dob bele): Egy Medicitől kaptam egy csatában, mert hős voltam az olasz éjszakában! (Nézi a hurkát) Ó csak... (ujján mutatja, hogy ilyen rövid. Alkimista szakács azonban úgy néz rá, hogy jobbnak látja elpárologni)

HERCEGNŐ (kicsinyített, de jól felismerhető Mona Lisa-képet dob bele, Alkimista szakács mintha elfelejtené ollóját kezelni, mert Hercegnő nagyon szép, Harmadik más azonban meddig uram-tekintettel néz gazdájára. Hercegnő — akárcsak a többiek is — azonnal el, Képkereskedő, aki eddig a versenyhárs szemével figyelte, s fintorokkal kommentálta az eseményeket, most megszólal.)

KÉPKERESKEDŐ: Mennyit árult, szomszéd?

HARMADIK MÁS: A megszólításod hibás,
hisz te csak komédiás
vagy, s minket bámul egész emberöltő:
az az ecset
csupán fecseg,
de lényegét mond ez a hurkatöltő!

KÉPKERESKEDŐ: A gazdához szoltam, szolga! Mennyit árult, szomszéd?

ALKIMISTA SZAKÁCS (eunuch-hangon): Bár a térkép azt mutatja,
szomszédod az ördög fattya!

KÉPKERESKEDŐ: Lacikonyhás pecsenyesütő!

ALKIMISTA SZAKÁCS: Bilire árvácskát?
Ülepre arcképet?
Nem jósolok neked
dicsó-bicsó véget!

KÉPKERESKEDŐ: Én se neked, hurkatöltő!

ALKIMISTA SZAKÁCS: A hurkát megeszik,
a képet csak nézik.
(hasára mutat)
Csak ami bennünk van,
az juthat az égig!

KÉPKERESKEDŐ: Égig? Hát ha a gödör is ég. Hát ha az ég is gödör? Én megszabadítottam azt az embert a félelmetől. Mert félt az utcán járni... (mintha előadást tartana) Mert a művészet, kedves hölgyeim és uraim, megszabadít a félelmetől, otthonossá teszi a lelket a létben, az utcán, a vendéglőben, a szobában, a konyhában, a széken, a szőnyegen és egyáltalán. Ez az otthonosság tevés, ez az összeszoktatás a léttel, ez a félelmetől való megszabadítás a művészet lényege, kedves hölgyeim és uraim. (meghajol, mintha tapsot fogadna) Én csak egy kicsi vagyok, de azért egy szabadító.

ALKIMISTA SZAKÁCS: Erre már a kérdésem kihörgöm,
a bilifedő mit szabadít, könyörgöm?

KÉPKERESKEDŐ: Az is a lélek nyugalmáért kellett. Az az ember úgy érezte; utána valami mindig árván marad, egyedül, magányosan. (mintha most átelné ezt a szomorúságot) De a virág enyhíti ezt az árvaságot. Én virággal földtem be ezt az árvaságot. Ó, virággal földött árvaságunk! Olyan ez a kert virág, mint ősszel az árвахáz! Ó, virággal földött árvaságunk, ó, ó!

ALKIMISTA SZAKÁCS: Én vagyok a pápa
ebbe a vásárba,
megfeddlek és meghurcollak,
szent bódénkból kiátkozlak!
(*más hangon*)
Kevés ez a fél vám,
sok benned a szélhám!

KÉPKERESKEDŐ: Szélhámmra fél vámot fizettem a réven! Festhetnék én jobbat is, szebbet is, de kinek, minek, merre, hova, elviszi az isten lova, nem értené senki, inkább hát — megfestem a bolhát, mert az ugrik, s nem hagyja nézni magát, s ha pedig megfogják, sose nézik, mit festettem rája, örvendenek, hogy körműkön elpattinthatják, s így a festményt, mit festettem a bolhára — senki se blamálja!

(*Ebben a pillanatban Első más és Második más bejönnek, az egyik a fedőt, a másik bőrnadrágját tartja kezében, ez utóbbi hosszú alsóban van: bedobják az „etetőbe“.*)

ALKIMISTA SZAKÁCS: Gyertek, gyertek, szívem derül, végül minden hozzám kerül! (Jó hosszú hurkát vág nekik, hálából, hogy a mondottakat „igazolták“. Azok el)

(*Libasorban bejönnek mindazok, akik tárgyaikat hurkára cserélték, csak Hercegnő nincs közöttük, Képkereskedőhöz mennek*)

CSIZMADIA (*aki most a sorban az utolsó*): Mert jó az evés, az evés.

De kevés, de kevés, de kevés!

Megkérjük hát főméltóságod,
fessen a hurkára savanyúságot.

(*Valamennyien otthagyják hurka-darabjaikat, ugyanúgy libasorban el. Most Hercegnő pihegve be*)

HERCEGNŐ: Követelem, nagyon szépen,
adják vissza a szép képem!

ALKIMISTA SZAKÁCS (*meghajol*): Nem lehet. (a hurkára mutat) Átlényegült.

HERCEGNŐ: Hogy tehetett ő ilyesmit?!

Hogy tehettem én ilyesmit?!

Inkább nyaltam volna tepsit! (*fejét kezébe hajtja, mintha zokogás rázná, majd a kezében lévő hurkadarabot dühös undorral dobja az „etetőbe“, ő maga kezd darálni, de nem jön ki semmi*)

ALKIMISTA SZAKÁCS: Ó, hercegnő, miért nem hisz nekem?!

Hallgassa meg e kised énekem:

nincsen türés, nincs tagadás,

én vagyok a, én vagyok a, én vagyok az
Alkimista szakács.

Adhatok önnek hurkát, végtelent,

adhatok önnek bájos éjszakát,

de vissza itt a darált képe nem

jöhet már, mert mássá lényegült,

(*karját sajnálkozva tárja szét*)

az érték kissé mosolygott, s kihült.

S mint ahogy a bűnnek burka — szesz,

itt minden Giocondából hurka lesz!

(*más hangon, gunyorosan*)

Talán próbálja újra megfestetni a szomszédommal!

Ő egy hatalmas, lángeszű piktör,

mint Vasarell városában Viktor,

s mert a szójáték oly igen tetsző,
ahogy szólt részint a művelt fametsző:

Tudjuk: provincia et omnia vincit, —

köszöntjük benne:

Leonardót, dá-t és provinciát!

HERCEGNŐ (*Képkereskedőhöz, toppantva*): Fesse meg nekem újra Mona Lisát!

KÉPKERESKEDŐ: Bár tisztelem a hercegnők szeszélyét,

Nem láttam a mondott hölgy személyét!

(*más hangon*)

Én nem utánzok, inkább másolok.

Mert a tárgyak ki nem fogyhatók,

ám az utánzót, mint a sánta eb' —
utolérik, és ez keservesebb.
Ám a másolás hálás egy dolog:
a tárgyak némák, egyik sem morog,
hogy így meg úgy — nem hasonlít az,
vagy nem lényegét festette a gaz,
és a fő az, hogy aki utánoz,
az örökkön változik, sőt változ,
ám aki másol, mindig az marad,
a másoló a tárgyaktól szabad!

HERCEGNŐ: Most én elmegeyek, és megkeresem azt az illetőt, aki a Mona Lisát festette!

KÉPKERESKEDŐ (mintha gunyorosan): Talán talál is az, aki kutat,
hát hercegnőm, szerencsés utat!
(Hercegnő el)

ALKIMISTA SZAKÁCS: Tudja meg uram, bár stílusa metsző,
az elve rokon, s az eszemnek tetsző,
így hát ha szívének ez szellemi hűrt ad:
meghívom cégtársnak, fesse a hurkát!

KÉPKERESKEDŐ (önmagával viaskodva): Bár ösmerem a művészet kinját,
nem lehetek fényűzőn finnyás, —
nem vághatom le mint Van Gogh fél fülem,
mit érhet ő és mit én nélküle:
az én ecsetem is csak fél ecset,
s az ő hurkája sem tökéletes!

(Az Alkimista bódéja elé áll, most Alkimista szakács darál, Képkereskedő kedvelte festeti a hurkát, mely egyre hosszabb lesz, Harmadik más vezeti a hurkaszalat, le a színpadról, mintegy körülfonja vele a padsorokat, olyannyira, hogy a nézőnek át kell másznia rajta, esetleg a szereplők a szín háta mögül előjönnek, s ollóval segitenek, hogy a publikum kikászálódhassék.)

F ü g g ö n y

MÁSODIK VÁLTOZAT

Az aranyásó és az alkimista, avagy a helycsere dilemmája

Ha az első harsány játék volt, ez sokkal szelídebb, gondolatosabb és főként kurta-
tább. Filozófiai tandrámának nevezhetnők, ha nem lenne olyan velőtrázó. Azoknak
kell ajánlanunk, akik a mélységes bölcséletet várják a színi világtól. Nem szomorú
játék ez, legalábbis a kelletnél nem szomorúbb.

SZÍN: baloldalon barlangszerű bejárat, vagy ahogy elképzeljük, jobboldalon
alkimista asztala, mögötte iskolai tábla, krétával, szivaccsal; asztalon lombikok, té-
gelyek, patikamérleg, dobozok, zacskók, minden egyéb. Csak Alkimista van a színen,
méricskél, adagol, gyutacsot gyűjt meg, próbálja elfűjni, nem sikerül, azután ujjá-
val nyomja el a lángot, motyog, révedez, lehetőleg minél távolabbra, égre néz,
földre ül, feláll, markába köp, mint a favágók szoktak, majd letérdel imádkozni.
Itt még minden olyat cselekedhet a színész, ami a témába illő. Eközben Aranyásó
ki-kijön a barlangszerű nyíláson, mindannyiszor egy-egy aranyröggel, leteszi, visz-
szamegy. Alkimista bámulja a szaporodó aranyrögöket, egy óvatlan pillanatban
odamegy, szertartásszerűen körüljárja, megtapogatja, majd úgy simogatja, mintha
valami nagyon finomszőrű állat lenne, azután letérdel, úgy szagolja meg, mint
egyik kutya a másikat szokta, nyalogatja is. Vissza az asztalhoz.)

ALKIMISTA: Unalmas ki lel, ki mos, ki ás,
lelésnél szebb a kutatás! (Azt csinál, amit akar. Aranyásó egé-
szen nagy aranyrögöt cipel, izzad, liheg, leteszi, majd valahonnan egy háromlábú
széket hoz, szemben az asztallal leül, mintha néző lenne. Előbb csak úgy általában
néz, majd pillantása megleti az alkimistát, s tekintete abban folytatódik. Ha ezt
nehéz eljátszani, próbálják meg egyszerűbben. Alkimista most valóságos szertar-
tásba kezd, pantomimszerű mozgást végez, majd rituális táncba fog. Ezután gyuta-
csokat gyűjt meg, az asztalon apró robbanások, rengeteg színű fény, olyan a szín,
mint egy ünnepi tűzijáték. Alkimista most énekel: „Ásóm, kapám nem himbálom,
Az aranynál szebb az álom! Ha korcsmába bemegyek, Én álommal fizetek! Ha

koldus jön a csárdába, Almot nyomok a markába! Ásom, kapám nem himbálok, Az aranynál szebb az álom!" (Aranyásó egyre tágabba nyílt szemekkel nézi ezt a szertartást, előttünk búvólódik el. Látszik rajta, nem bírja tovább, feláll, gyermeki ámulattal, mintha nem akarná a pillangót elrebbenteni, közeledik az asztalhoz, kis távolságra tőle megáll, nézegeti a műszereket, Alkimista mutatóujját a másik, majd a saját ajkára teszi, Aranyásón látszik, hogy nagyon szeretne hozzányúlni a tárgyakhoz, de nem mer. Most arccal felénk fordul, olyan áhitat van rajta, hogy ott látjuk előtte egy katedrális árnyékát.)

ALKIMISTA (a lehetségesnél is mélyebb baritonon):

Nem az arany kell... és... és... és... és... (nem leli a szót, majd diadallal csap le kis szünet után)

A keresés, a keresés, a keresés!

(A színen teljes sötét lesz, mire kivilágosodik, az asztal mellett már Aranyásó áll, Alkimista sapkájával a fején, Alkimista pedig az aranyrögöket cipeli)

ARANYÁSÓ (nagyon egyhangúan, a lehető legeggyhangúbban, de úgy, hogy beszédjének színe, lejtése, ritmusa állandóan változzék. Ha ez nem megoldható, bár nagyon ajánlatos, legyen, ahogy elképzelik): Most az lenne a logikus, hogy ő irigyeljen engem, mert én itt állok az asztal mellett, viszont ez nem így van, mert ez számára már meghaladott stádium, ugyanis ő innen ment oda (mutatja), és továbbá az lenne a nagyon logikus, hogy én pedig őt irigyeljem, mert ő ott van, viszont az még logikusabb, hogy én sem vágyom már oda, mert onnan jöttem ide (mutatja). Éppen ezért ő is, amiképpen én is, vágyunknak más tárgyat kell keresnünk. Ugyanis: az történt, hogy ő is éppen oda jutott, ahova szeretett volna, és én is oda, ahova szerettem volna. Ivarérett helyetcserelők lettünk. Most pedig kifejttem önálló, semmihez nem hasonlítható, gebines elméletemet a helycseréről. A helycserének a Telosz, a finalitás szempontjából, nem utolsósorban azonban az a priori szempontjából ugyanaz a képlete. Ugyanis minden a priori egyben finalitás is, vagyis Teleosz-szerű. Miért? Mert az eleve feltett dolgokban eredmény, fejlődés van: magukba zárnak egy olyan fejlődést, amely rajtuk túl már csak úgy fejlődhet, ha elveszítik summás előfeltevés voltukat. Namármost: mi a helyzet a helycserével? Aki innen jutott oda, az onnan ide vissza már nem vágyik és fordítva. Valamilyen megoldásnak azonban lennie kell. Tegyük fel: újabb helycserékre van szükség. Ez azonban nem igazi fejlődés, ugyanis ha a helycsere két eleme újra helyet cserél, akkor az történik, hogy az alkimistából lett aranyásóból ismét alkimista lesz, továbbá az aranyásóból lett alkimistából ismét aranyásó lesz, vagyis megmártódva egy másik tapasztalatban, visszajutnak a régi tapasztalathoz. Persze, ez a tapasztalat most már más ízű lesz, de ez nem számít, csak az, hogy nem új. Így tehát semmi új izgalmat, új érzést nem ismerhetnek meg ezután, csakis a saját régi érzéseiket kaphatják vissza egyfelől, másfelől a másikuk régi érzéseivel találkozhatnak. Persze, a másik régi érzését a magam régi tapasztalásán átszűrve veszem magamhoz. De hol van az igazán új érzés? Mert ez nem az. Ez csak módosulás, módosulás! Valamilyen megoldásnak azonban lennie kell. Hogyan ismerhetnének meg egy olyan érzést, amelyet sem az egyik külön, sem a másik külön még nem érzett? Például: összefognak, és együtt éreznek valamit. De mit? Tegyük fel ezt: milyen jó, hogy van helycsere a világban, és mi ketten együtt, bár más és más helyről jöttünk, ugyanazt érezhetjük, mint a másik, de egyszerre, külön-külön, de mégis együtt, így kialakul egyfajta szolidáris érzélem. Az pedig így hangzik: jó, hogy te is tudod azt, amit én már megtudtam. Jó, jó, de ez még kevés. Mert így az egyik is, a másik is csupán a másik, illetve egy levetett érzelmeit öltheti magára. Csak a test más, a ruha ugyanaz. Hogy ismerhetnének meg egy teljesen új érzést? Vajon úgy, ha egy harmadik elem is bekapcsolódik? De hol van ez a harmadik elem, amely a helycserét, az egyszerű helycserét az unalmasságtól feloldozza? Mert ha egy nem-aranyásó és nem-alkimista jön ide, mondjuk egy teljesen szűzi ember, — akkor vagy oda megy, vagy ide áll. Mert egyszerre két helyen nem lehet. S akkor kezdődik ugyanaz a helycsere: az új elem, aki oda áll, az megtudja, mi az igazi arany lelésének az izgalma, aki ide áll, az megtudja, mi az eredmény nélküli kutatás varázsa. És ekkor ez a harmadik elem fogja magát, és ha aranyásó volt, ide jön a helyembe alkimistának, és én oda megyek aranyásónak. És akkor ő is megtudja azt itt, mit éreztem én — itt. (most három lány jön be, táncolnak) Ezek a lányok is: vagy oda mennek, vagy ide jönnek. Aztán ő (egy lányra mutat) elhagy engem, — érte (régi alkimistára mutat, aki éppen egy rögöt hoz fel), és ő (egy másik

lányra mutat) elhagyja őt — értertem. Tehát ő is és ő is megtudja, hogy mi az az izgalom, hogy egy alkímistából lett aranyásót szeressen, és mi az a varázs, hogy egy aranyásóból lett alkímistát szerethet. Am tegyük fel, hogy mindketten visszamennek eredeti szerelmükhöz. És akkor mit tudnak meg? Azt, hogy milyen érzés egy alkímistából lett aranyásó utáni aranyásóból lett alkímista szeretése után megint szeretni az alkímistából lett aranyásót, a másik pedig megtudja, mit jelent az aranyásóból lett alkímista utáni alkímistából lett aranyásó szeretése után megint szeretni az aranyásóból lett alkímistát. Mert mindenki azt tudja meg, csak azt tudhatja meg, amit valaki más már megtudott. De hol a harmadik elem? Hol az igazán új harmadik elem, amely újsággá változtatja az egyszerű módosulást? (a harmadik lányra mutat) Ó, ő, csak ő lehet a harmadik elem. De ő is, vagy hozzá megy (Aranyásóra mutat, aki ismét feljön), vagy hozzám. S ha engem elhagy érte, akkor... kezdődik minden előlről megint. (most hirtelen a táblára néz, kezébe veszi a krétát, majd leteszi) Nem. Sajnos, semmiféle képletet nem írhatunk fel. Nem ismerhetünk meg olyan új érzelmet, amit valaki valahol, valamikor már ne érzett volna. Ez olyan állítás, amit se pro, se kontra nem lehet bizonyítani. Állíthatja-e valaki, hogy az az érzés, amely épp hatalmába kerítette, először benne jelentkezett? Nem, ezt senki sem állíthatja, ám az ellenkezőjét sem. Minden érzelem csak más, de nem új. Valamennyien mások levetett érzelmeibe öltözünk, s ez ellen egyelőre semmilyen megoldást nem találtam. Vagy mégis próbáljam meg? (ismét kezébe veszi a krétát, írni próbál, a kréta azonban fokozatosan elporlad ujjai között) Az anyag nem engedelmeskedik, az anyag. Hát hogy írjam föl a megoldást, ha az anyag nem akarja? Legyenek szívesek, találjanak ki egy olyan krétát, amelyikkel felírhatom a képletet. Mert ebbe fokozatosan bele lehet bolondulni. (szemünk láttára, fülünk hallatára fokozatosan belebolondul, s e látványnak csak a függöny vethet véget)

f ü g g ö n y

Hamis tanú bűnhődése
a pokolban (XVII. szá-
zadi pronaosz festmény,
Kabay Béla gyűjtése)